

Lezing van drs. Joop van Birgelen

Het Heldert met de tijd

Studiedag, 10 november 2007

Het heldert...

De titel van de lezing, en van het gelijknamige boek van drs. Joop van Birgelen, verwijst naar een uitspraak van de zeventiende-eeuwse theoloog Balthasar Bekker. Bekker nam het op voor de velen die van hekserij waren beschuldigd. Zijn 'protestboek' *De Betooverde Weerelt* deed veel stof opwaaien en heeft zeer zeker een rol gespeeld in het opheffen van de heksenprocessen. Op zijn sterfbed werd hij bezocht door twee vrouwen die ooit waren beschuldigd van hekserij en die door toedoen van zijn boek waren vrijgesproken. Bekker sprak toen de woorden: "Het heldert met de tijd." Oftewel: bewustwording komt met de jaren.

Karakteristieken

In de lezing schetste Van Birgelen zijn eigen bewustwordingsproces aan de hand van zijn dromen en hypnagoge beelden. De denk- kaders die de spreker hanteerde komen uit de wereld van de psychiatrie, de **analytische psychologie** en de alchemie. Hij lardeerde zijn lezing met een groot gevoel voor understatement, humor en relativering waardoor de toehoorder niet alleen aangenaam werd verpoosd, maar tevens werd geboeid. Dit laatste werd zeer zeker ook veroorzaakt door het persoonlijk karakter dat de lezing droeg, in casu zijn droombeelden en de betekenis die hij hieraan toekent.

Het Zelf – de beweger en het onbewogene

Van Birgelen ging nader in op de dynamiek van het Zelf, het centrum en de omtrek van de psyche. Rond 1919 benoemde Jung de overeenkomsten tussen zijn ideeën over het Zelf en de Boeddhistische visie op de menselijke natuur. Na 1938 nam hij afstand van het Boeddhistische concept waarin de Boeddhegeest van de mens wordt beschouwd als een vorm van zuiver bewustzijn. Volgens de spreker heeft Jung hierin een fout gemaakt. Van Birgelen heeft gezocht naar een vergelijk tussen het Boeddhistische en het Jungiaanse Zelfconcept welke is gestoeld op zijn eigen ervaring van het Zelf, namelijk de ervaring van een soort *Aanwezigheid*. Deze niet onder woorden te brengen *Aanwezigheid-ervaring* slechte de weg tussen het Zelf-concept van het Boeddhisme en die van de **analytische psychologie**. De spreker heeft 'het Zelf als de beweger van het ik' op drie manieren ervaren. A – In de vorm van een waarneembaar beeld, zoals in dromen; B – Als een sturende instantie, zoals bij synchronistische gebeurtenissen en C – Als een geheimzinnige of **numineuze** kracht, zoals bij sterk archetypische dromen. Naar mate de ervaring toenam van het Zelf als beweger van het ik, nam de vraag af wat dit Zelf nu in wezen is. Van belang was dat de *Aanwezigheid* de kern zou kunnen zijn voor de meditatieve ervaring, waarin binnen- en buitenwereld versmelten tot één geheel en daarmee heel even de ware Boeddhanatuur in beeld komt. Van Birgelen kan zich, in tegenstelling tot Jung, heel goed een hogere vorm van bewustzijn voorstellen dan het ik-bewustzijn. Het Zelf kan zich op een lager niveau van het ik manifesteren als *beweger* en op het hogere niveau van bijvoorbeeld de Zen en de Yoga als *onbewogen waarnemer*, dus als zuiver bewustzijn.

Chaos en Mercurius

Joop van Birgelen vertelde over zijn eigen individuatieproces met gebruikmaking van beelden en woorden waarin ook de oude alchemisten hun opus beschreven.

In zijn dertigste levensjaar raakte de spreker in een psychische crisis die uitmondde in een manische psychose. Deze Chaos van het niet-bewust-zijn voerde de boven- toon. Gaandeweg werd Chaos' zoon Mercurius geboren, de personificatie van de arche- typische kracht die de onbewust levende mens via indringende ervaringen in contact brengt met de innerlijke werkelijkheid van het onbewuste. Van Birgelen voelde de noodzaak om zijn dromen te leren begrijpen. Verwoed begon hij o.a. Freud en Jung te lezen. Later kwam hij in contact met prof. Henk Wijn- gaarden die hem leerde een droom zorgvuldig te analyseren zoals men dat ook bij een literair werk poogt te doen. Gaandeweg voelde de spreker dat hij meer grip kreeg op zijn droombeelden.

De zarte fase

In de Nigredofase droomde Van Birgelen dat een halfnaakte, zeer donkere neger hem in een kerk naar een zilveren doopvont leidt, welke is gevuld met helder water. Daarin zijn drie zwarte baby'tjes, die hierin net zijn geboren en gedoopt. De neger zegt hem dat hij nu ook te water moet gaan om gedoopt te worden. Hij weigert. Deze archetypische droom wil, volgens de spreker, duidelijk maken dat de dromer aan het begin staat van een initiatie, aan de inwijding in de wereld van het onbewuste. De drie zwarte baby'tjes duiden op ontwikkeling en vestigen tevens de aandacht op de Schaduw.

De witte fase

De witte fase van het Albedo staat in het teken van de verbinding tussen Sol (zon) en Luna (maan). De symboliek van de witwassing verwijst, **psychologische** gezien, naar ons vermogen tot reflecterend denken. De zon vertegenwoordigt het rationele, overwegend aspect, de maan vertegenwoordigt het irrationele, verbeeldend aspect. Dit vermogen tot zelfreflectie bleek zich bij Van Birgelen in de loop der jaren steeds verder te ontwikkelen, niet alleen n.a.v. zijn dromen, maar ook met betrekking tot de alchemie. Het is hem duidelijk geworden dat de betekenis van de beelden van de alchemie slechts te begrijpen zijn, wanneer zij iets doen resoneren in het innerlijk van degene die deze beelden aanschouwt en op zich laat in- werken.

De rode fase

In de fase van de Rubedo staat de verbeeldingskracht centraal. Het collectieve onbewuste neemt dan a.h.w. bezit van de totale persoonlijkheid. Het Zelf scheidt een bezielende wereld waarin de uiterlijk en de innerlijke wereld zijn versmolten tot een geïntegreerd geheel. Deze Unus Mundus wordt slechts gekend door het verbeeldende en intuïtieve denken. Woorden schieten hierbij te kort. Het is beter te zwijgen, dan te spreken. En dat deed de spreker ook. Aardig in dit verband waren toch de volgende twee regels van de dichter Henricus Keuls: 'Uit de dingen worden dromen, uit de dromen weder dingen.' Kenmerkend was de reactie hierop van Joop van Birgelen: 'Voor degene die ook deze wijsgerige woorden niet kan bevatten, voeg ik hieraan toe: kijk, gedachten leiden tot dromen, en dromen leiden weer tot dromerige gedachten; langs deze weg ben ik misschien verzeild geraakt in een volslagen illusionaire wereld van onware gedachtespinsels en fantasieën. Als zulks het geval is geweest,

dan gaat deze lezing (en ook mijn boek), tot mijn grote spijt, helaas helemaal nergens over!'
Natuurlijk vindt Van Birgelen dat niet echt, getuige het feit dát hij twee jaar lang bezig is geweest met de totstandkoming van zijn boek en dát hij een lezing heeft gehouden, maar zo zit hij nu eenmaal in elkaar: zichzelf en wat hij belangrijk vindt relativeren tot op het bot. Dat is uiterlijk. Innerlijk, zal zijn zoektocht hem in contact hebben gebracht met zijn diepste innerlijk wezen. Van die zoektocht mocht de toehoorder iets vernemen. Joop van Birgelen, bedankt!

Wim de Vrij